

Հոգացողութեան առարկայ պէտք է լինի:

Անցեալ կիրակիսն ժողովում այն հանգամանքը, թէ շինվելիք ծխական դպրոցը պէտք է Ներսիսեանի պատ- բանականը լինի, առկա էր ամեն շատերին մտածելու, որ այսպիսի գէպըմ պէտք է շինութեան մե- նակեցն բոլոր եկեղեցիները և Ներսիս գոտանվին ժողովին ղեկ ղեկնող և եր- փոխանները: Բայց մտազննելէ այն հանգամանքն, որ շատ եկեղեցիներ արդէն պահուած իրանց ծխական դպրոցներն, եթէ միջոց ունին, ուս- տի և այդպիսիք շատ պարզ է, որ չեն մտնանցիլ իրուամբ:

Մենք չենք հասկանում, թէ ի՞նչ հարկաւոր է գործը բարելու և երկա- րիւ: Վանքի մայր եկեղեցին պէտք է շինէ գարոց, եթէ ունի միջոց, այլ ևս աւելորդ է ուրիշներին հրաւիրել իսկ եթէ չունի միջոց, նորա ծխա- կան ժողովուրդը կամ տարագրու- թեամբ պէտք հանգանդութիւն ա- նէ և այնպէս կանգնէ դպրոցի շի- նութիւնն և կամ բոլորովին հրա- ժարվի այդ պարտքից, երկուսից մե- կը պէտք է աւել և վերջ տար հար- ցին: Ահա վաղը կրկին լինելու է ժո- ղով և կ'ըստանք, որ մայր եկեղեցու ժողովրդականը մի եղբայրացութեան կ'հասնին, յայտնի բան է, չեն կա- մենալ այլ եկեղեցեաց ժողովրդա- կաններէ: Եւս Գեղ: Ներսիս- սեան դպրոցում Վանքի ժողովրդակա- նաց օրըքը չեն ուսանում, եթէ ալ եկեղեցիները ծխականներ պահելով պատրաստում են նորա համար աշա- կերտներ, ինչու՞ Վանքը ազատ լինի այդ պարտքից, նա մանաւանդ, որ նորա վերայ գրված պարտքը համեմատա- բար թեթիւ է, ըստ որում նա միայն

միանուագ ծախք պիտի ունենայ դպրոցի կառուցման համար, մինչ- դեռ տրա կառավարութիւնն ու պահպանութիւնը իւր վերայ է առ- նում Ներսիսեան գործը: Իւրա- քանչիւր տարի գուցէ երկու հազար ծախելով: Հասկանալի է, որ Վանքի ժողովրդականը ամենայն միջոց պէտք է գործ զննէ դուրս թերեւս այս գոր- ծին, եթէ հարկը տալիս և փոխա- լինարար գրամ գտնելով ուրիշ եկե- ղեցիներէ:

Ս. Գ. Ա. Յ. Ի. Ն.

Կ. Պ. Օ. Լ. Ի. Ս.

(Թղթակցութեան ՎԵՐԱՊԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԱՍԻՆ)

Քաղաքական և ազգային խնդիրներով զբաղելէ յետոյ, ներսի մեզ երկուսուք մ'ալ ազգային գրականութեան ար- չիւնք եղող նորարար պրքի մը վրայ որ այս օրերս ընթերցատեղ ազգայնաց ուղղութիւնը գրաւած է, այս մասե- նիկը բարելաւող ազգայնաց հասարակ- փոխութեան փիլիսոփայութեան դաս- ցիքն է: Զարմանալի անճշտութիւն մ'էր Ռուսիոյն, իւր եկեղեցութեան ժամանակ ունեցաւ իւր հակառակորդնե- րը ինչպէս ամեն տեղում որք ամենց ազգին կամ հայրենաց իրական կամ զոյգն ծառայութիւն մը մատուցանելու չեն սահմանադրուի այս աշխարհէս, բա- րեւադարար այսօր Ռուսիոյն ունի նաև իւր բարեկամներ որք իւր մասից յետոյ և չարակցեան իւր անունը յեղ- յեղելէ. ազգային նշանաւոր գրագէտը Մատթէոս Մամուրեան, տգթէ՞սու չի- ջանան, Ստեփան Ստեփաննոս նորա կե- նաց մէջակ պատկերը գծեցին մեզ և այսօր Օտանս սքանչելի յառաջադրան մը կ'ընենք մեզ զոր կը տեսնեմք զը- րոշմաւ ի վերս դասադրոյն փիլիսո-

փայտի Ռուսիոյն, որքան պարզ է այդ յառաջադրան նորեքան խորհրդա- ւոր և զոյգոր զգացմամբ լի, մեք կարգադրեց զայն մի քանի անգամ և կը յանձնարարենք ամեն անոնց որ գեղե- ցիկ դպրութեանց և ճաշակի սիրահար են ընթերցում, հոս մի քանի համառօտ քաղաքական ընկող պիտի շատանանք, յոսանով այս մասին մեր ընթերցողաց ներողամտութեանը արժանանալ: Այս- պէս կ'ընեն Օտանս իւր յառաջադրան մէջ:

«Տասնութն աղբարուն չէին որ անցեր էին վրայէս. էր որ իմ ասորներս «նոյեմբերի օրերուն չափ տխուր եղած էին»:

«Մինչև այս քայլը ընտղող սիրէ ու «յիշողութեամբ ուսնելի պատանին» «Ժամ է որ միւր ի ծառն գիտութեան «բարւոյ և չարի»:

«Այս ժամին մէջ պատահեցաւ ծանո- «թեան իմ Ռուսիոյն: Նոր կու- «գար փարզէն հազիւ մէկ երկու տա- «րի առաջ: Հոս հանդիսատես եղած ու «գրեթէ խառնուած 1848 ի յեղափո- «խութեան օր մայրանց ցնցում պատ- «հանեց միտքերու, ընդհանուր քուէար- «կութեան հիմնեց, սահմանադրութեան «գաղափարը տարածեց, ազգայնու- «թեանց ուղեւոր ծայր տուաւ և ընկե- «րական խնդիրն յուղեց, չունեցաւ ինչ «վայրենի, ի ինչաւ իւր սկզբանը մէջ

«նորոգամտութեամբ, վնասնութեամբ «ու սիրով առ մարդութիւնս բանա- «տեղ մը կը նախագահէր այս յեղա- «փոխութեան, բանաստեղծ մը զոր կը «մայրէ ծանծաղութիւնը, տառնութիւն- «ընթացքը այն համաճարակ հիւսն- «գրութիւնը, որուն համար պէտք մ'է «զամ էր այս յեղափոխութիւնը և որ «անկէ ետեւ հրամարնալ ապրեցաւ աշ- «խարհէ ու կեանքէ. բանաստեղծ մը «աւաղ, որ և մայրանց պիտի ներգոր- «ծէր իմ կեանքիս վրայ ալ, որն որ մի «և նոյն սխալները ու մի և նոյն թը- «չուսութիւնները պիտի ունենայ եղբ- «րանս նաև յետինն ալ անոնց, առանց «և ոչ նոյնը մ'ունենալու իւր փայլին»:

« Բայց ու փառք, ոչ փառք, մտաւր և «ունայնութիւնը անոնք ալ»:

«Բայց չեղեալը շարունակելով իւր «տեսութիւնը ֆրանսական դպրութեան «և լուսնի-ճիւղի թաղաւորութեան օրով «փայլող գրական համաստեղութեանց «վերայ, Նիկողոս Պալեանի իւր պատու- «կան բարեկամին յիշատակութիւնը կը «ընէ և հոս Ռուսիոյն և Պալեանի «տարբերութիւնները գեղեցիկ իմն նկա- «րագրելով կը յաւելու թէ երկուսն ալ «խառնութեան նպատակն ալ բարին էր:

«Քարին 48-ի սկզբանց գործադրու իւ- «նըն էր իրենց համար, և զոր կրնային «իրենց գործողութեան շրջան քան թէ «իրենց ազգը: Ընդունին ճգնի մարդ «և ճողալով ազգին ազգեցութեան, նա «միշտ բուռն կիսով ի մեղ. ընդունին «երբ յերկասարկութեան անդ հաս- «կին իւր մտածութեանց հորիզոնն բնդ- «աշխարհը անձուկ դանկ ազգին սահ- «մանը և անոր քան զազգութիւն մարդ- «կութիւնը իրեն սիրոյն նպատակ ընկ- «ուղէ. մարդկութիւնը անուն մը կը «փնտռէ որով կուէ զնա. ընդունին «նաև երբ յանցանել մասնակցաց ու «մեն բանի վրայ խորհրդածելով՝ ամեն «բանի խոր ունայնութիւնը գտնէ, բան «մը որ զեռ կանգուն կը մնայ յուսոյն «ու ընդմիջ տեսակցող վրայ, այն «գործնալ ազգութեան զգացումն է:

«Այս զգացումը մարդուս բնականա- «բոյն ու զորոգորդող զգացմանց կը «պատասխանէ, ինչ որ մարդ սիր ու «մեծարանք կզգայ իւր հօրն ու մօրը «և համար, կարեկցութիւնն ու արգաս- «անք իւր համար: Եւ ինչպէս համար, «և անհուն գործով ու խնայողատեղ «իւր զատկացը համար, այս ամենը կը «բովանդակին ու կը համառօտին ազ- «գին սիրոյն մէջ:

«Եւ ազգը առաջին բանն էր զոր ար- «եսանեցին Պալեանն ու Ռուսիոյն, «և որ միայն այս տողերս գրողին «հետ»:

«Հեղինակը կը շարունակէ պատմել մի «նոյն բարձր ունի մէջ Ռուսիոյն «ազգային ու գրական կեանքը և կը օր- «բայ նորա մասը:

«Տարտեղեցաւ այն բոյնը ուր իմ ա- «ռաւին գրայտմանն ու առաջին մտա- «ծութիւններս գործացան. իմ սրտիս «ու մարտն ընկերներուն շատը մեռան, «և Պալեանը, Պալեան, Ռուսիոյն, Ռ- «գաթին, Բարեկամ, Պէշկովաչեան, «և Լուսնի գոր հօր պէս պիտի սիրէի և- «թէ հայրերուն պատուականագընդ «պարգևած ըլլալ իմն երկիւնդ»:

«Մէկ «երկու բարեկամ միայն մնացին այն օ- «րերէն, պատուական բարեկամներ, որ «զեռ կը սիրեն զիս և զորս պահէր ինձ «ևստեւած մինչև վերջին օրս ու մէկ «քանի ալ նորագոյն բարեկամներ, որք «հարուստին ոսկի սիրան ունին կամ «Պէշկովաչեանի գողտր ու փափուկ

«զգացմունք կամ Նիկողոս Պալեանին «յափշտակութիւնը: Ի՞նչ ուրիշ բան «կայ որ արժանի ըլլայ ըսվելու քան «բարեկամութիւնը: Ի՞նչ ալ թէ մի- «այն ժպիտն անմոռութեան, զգուսնք «մանկան սիրեցելոյ՝ որ մեր յետին ա- «ւուրը չունէի և զեփուսին, որ զմարդ- «կայն՝ յոր երբեմն հաշտան ձեռք մըր՝ «ածէ մեզ բոյնն ու ինչպէս զերկնեց՝ յոր «մասինք՝ բանայ առաջի մեր դասա- «բան. մասնակ՝ որ դասակցեալ խան- «գին մեր արժարէ ի մեզ բոցն իւրա- «ստ»:

«Եւստեւ ուր սիրու է համբուս, է նա «խնդ և ապաւնէ. «Եւ Աստուած ի չունէ նորա ու ի մայր «նորա խառնէ Աստուած «Կաղաւորն ամեն գաղտնիքն՝ թըռ- «չունին ամեն անտառաց, «Եւ ազգ մասնակ զի զեռ կուէ «այն անտառը զոր ուսոյց իրեն «և Ռուսիոյն և այսպէս իւր ձայնին «զգուսնք խառնելով ի մէջ իմ որ «սու նա՝ ամեն ժամ և ամեն րոպէ «և յուշ ամէ ինձ բարեկամ իմ որ ոչ ևս «է:

«Եւ երբ հային՝ ուրիշ նոր երկայն «կամ կաթ՝ տարիներ, առ անարու- «բաղմալ մասնիս օրհասական իմ ցա- «ւայ: Ինչ թէ, նա ինչն, ըստ մաղթա- «հացողով Լուսնութիւն, իմ հոսել բարեկ- «անցները ու քրտինքն ալ սրբելով, «նզ՝ քաղցրիկ, զման աշխարհաբար «զԱստուած միայն ցուցնէր»:

տեսակ մը սակաւագիտութիւն կազմեալ պետութեան մէջ, և որոյ զբոսովինը սովորանի կամըն նաև շատ անգամ կը կաշկանդէ իւր անձնական շահերը երկրին շահերէն գերադնէ կը համարի, կաշա- ռակերութիւնը օրէնք բրած համար և առաքինի մարդիկ կը հնազանդէ և ան պիտաններ՝ կեղծեցիներ պաշտօնի կը հասցնէ կողոպտուող ընկերաբար բաժնե- լու համար: Այս մարդիկը ամեն բարե- կաւութեան թշնամի, բնական էր թէ հոյ ինքնավարութեան առաջին թշնամիք էին, Պալեանի հարուստ աւարտ կոր- սնեցնելն վերջը իրենց քաղկին համար, Հայաստան կորսնցնել ոչ իբրեւ պիտու- թեան մասն, այլ իբրեւ աւար իրենց շո- շաքաղութեան ծանր էր: -- ուստի Հա- յաստան անունը նաև ջնջել օգտակար համարեցան, և լոյնն ճնայ լիայ, Հայաս- տանն ուր էն, և իրենց վիճակագրու- թիւնները սրբազրկուելու կ'աւա:

Բայց հայ ազգը որ կար, իւր նուա- տութեան մէջ՝ իւր տկարութեան մէջ իւր ճնշեալ վիճակին մէջ ինչն իրեն ըսաւ: «Այդ Օտանսան պետութիւն քանի տա- «րի է որ կայ, ոչ իւր գործութեամբ է «որ կայ, այլ փայն անոր համար կայ, «որովհետեւ եւրոպական պետութիւնը «և կուզեն որ միայ, և այդ բանին համար «երբ նա մինչև իւր մէկ ապուսամբ փա- «շային հարուստներուն առջեւ երբ ուսա- «նեցաւ օգնութեան ձեռք իրեն կար- «է կտանցին և ի թողին որ տալայի, «և ուստի ևս էլ կեանք կը խնդրեմ ոչ «իրմէ որ ինքզինքին չունի տալիք, այլ «և նոցանէ որ իրեն չարտանակ կը հօր «հեն, կարելի է որ իմ խնդրանացս չի «սուն այս տարի, բայց ևս չեմ յուսո- «հատիր և միշտ կը խնդրեմ, մինչև որ

«արդարութեան հօգին իրենց սըր «տեղը շարժէ: Եւ որովհետեւ գիտելիք է «անգղիացեաց ժողովութիւնը այդ արդա- «րութեան հօգին շարժուել առաջինը և- «ղած էր թշուառ և տկարիկեաց գերու- «թիւնը վերցնելու ջանք ընողը, որ ոչ ի- «րեն տկարութիւնը տեսէ ինչ, ոչ իրեն «աղաչանք յաղաքութեան էին, ոչ իրեն «դիտաններուն դիմած էին, հաստատ «մտքով որոշեց այդ պետութեան գիմել «գլխաւորագէտ, և շատ լաւ ըրաւ և «պէտք է շարունակէ, փանն զի արդէն «նորա շնորհաց ամենափոքր նշողիւ տա- «րնաբանի հայք թիւ մը հանդիսութիւն «գտան, իրենց բանտարանները ազատեցան, «լեւերու փախտակար իրենց տունները «իջան և անտանիկ հարկաց բռնութիւնը «թեթեացան:

Բ.

Բայց բաւական չէր այս հայուն համար, պէտք էր նորա հօգին և վիճակը բարձրացնելու: Եւ միայնա- րակամը հոս տեսնուեցաւ, որ ամեն տե- ղի ցանոցիւր հայը ջանացին ընել ի՞նչ որ կ'ընային ընել, և ոչ թեթեւ մըտ- յով իբրեւ նորութիւն մը ընդունելով այս գործողութիւնը, այլ ընթերցելու բու- երգընաւորութիւնէն կրնայ գուշակուել թէ խորին համոզմունք մը կար ամեն օրտերու մէջ թէ հայուն պարտ է օգնել և ջանալ գիւրացնել լազաւադարար եղբայրը որ կը տառապէին և կը տառա- պին հազար տարիներէ ի վեր:

Հայաստանի գաղթական հայը որ չի կրնարով զիմանալ հայրենի երկրին ան- տանելի վիճակին, թողիք հեռագրա- ր և բարեկեցիկ կեանքի սովորած, շատ տեղի շատ անգամ արձամարտանք կը նայէր իւր պանդուխտ եղբորը վրայ, փո-

խոց իւր վարմունքը և իւր նայուածքը և սկսաւ կարեկցել նորա ցաւերուն և մը- տանց օգնութեան ձեռք կարկառել նո- րա վիճակին:

Անճշտութեան ընկերութիւն մը Պոլսի բարի եռանդեամբ հայաստանցի պան- ղաւորին կիրակի օրերը դասախօսու- թիւն ըրաւ, և քանի մը ամիս վերջը ըր- տեսնելիք մշակներ որ գործառնաց զը- ներուն առաջ գլրը և օրագիր կը կար- ղային:

Եւ այս բարի օրինակին սկսաւ աւելի օգտակար կերպով հետեւել հայ երիտա- սարդութիւնը հաստատելով Արարատեան ընկերութիւնը, նրան ի մտայ հետեւեցան Արեւելեան-Գարոցաբար ընկերութիւնը և վերջը կ'ընկան ընկերութիւնը: Եւ այսօր կը տեսնենք կանայք և աղջկանք հայրենի երկրին սիրով վառեալ կեննին կիսին աշխատել օգնելու համար իրենց Հայաստանի անխնամ և անյիշատակ քո- յերուն: Այս եռանդը, վայրենիին վառ- փորէ կը տարածուի մինչև կողմաս և միարան ձեռք կուտան այն արձամար- տեալ և ոտնհար եղբայր, և այլ և՛ ոչ ի՞նչ են նոքա և ոչ ի՞նչ այլ կըրարը և հարազատը:

Գարոց՝ ուսումնարան՝ վարժարան կամ վարժարանաց անուանով տղայաց մտաւոր կրթութեան տեղանք հիմնե- ցան Վան, Մուշ, Արաշկերտ և Քղի, և Եւրոպա ուսումն առած երիտասարդ ճանապարհորդը կը վրայեն թէ «Արա- րատեան և Արեւելեան-Գարոցաբար ըն- կերութեանց տրուած արժաթը և մինչև կ'ընթի լուսնայ ամենայն խղճմանն ուր կը ծախէր այդ ընկերութեանց գործակա- ներէն, թէ կարելի է զարգացնել չեղար- վրայ՝ ուսմանց կարգադրութեան և եղա-

նակին վրայ քննադատել, բայց խնայու- թեան մասին ոչ որ կրնայ փորձիլ դա- տողութիւն մը ընել: Եւս տարակոյս չունենք թէ նոյնը պիտի գրոցէին այդ երիտասարդը կ'ընկան ընկերութեան հիմնադրութեանց համար եթէ տեսնին:

Եւ շատ ուրախ ենք որ սրտի բարձրու- թեան և ազնուութեան օրինակ կուտայ այդ ձեռնարկութեանց մէջ գործունայ երիտասարդութիւնը. փանն զի մեծամեծ խառնակ և թերուս գիտուններ իրենց բազմաբնակներով և վարժապետութեամբ շատ և ամեն օր կը ծանծաղանալ ազգը: Եւս յոյս ունենք նաև որ նորահաստատ Հայաստան ընկերութիւնը Պոլսի և թէ ինքիւր աշխատանք քաղութեամբ փանն զի փամ է ցցնել թէ ինչ կրնայ հայ ազ- գը:

Եղան ըսողներ և առաջին «Վ և զ ու նա «թէ Հայաստանի գաղտնաբարութեան համար աշխատող ընկերութիւնը եթէ միանայ աւելի օգտակար կը լինին հայ- րենաց և այդ ընկերութիւնը որ անձ- նական փառասիրութիւնէ վեր համարե- ցան ուրբ նպատակը ջանացին միաբա- նել:

Եւ վերջապէս անխնայ պատրիարքը ազ- գին թշուառ վիճակը նկատելով, որ Հայաս- տանի կենդանութեան պէտք է իւր ամեն հեռաւոր զաւակաց օգնութիւն, հաստա- տեց Հայ կապան միութիւնը, որ հայ աղագրութիւն ըսել է, ամեն տեղի՝ ամեն երկրի հայ՝ իւր փորձիլ տարեկան տուրքը հատուցանել ազգին, իրաւունք կուտենայ ըսելու թէ զոր պարտեալն առնել արարաք: Հարուստ կամ ողբա- մեծաւոր և մուրացկան կրնայ տուա- լով՝ հինգ ֆուանդալ մը՝ արծ. ուրբ մը կամ մեծիտիւ մը տալ:

Հայաստանի վերջերը շատ են, զար- մանք է, որ զարմանքները նաև շատ լի- նին, բայց քանի որ աղբիւր գտել չանք կայ զիսը առաջացնեն, ինք կը կեն- դանանայ, և օտարը կը պարտաւորի կամայ և ակամայ իրեն օգնութեան ձեռք կարկառել:

Ի՞նչեք թէ կան մարդիկ որ զմեզ բարեգուշակ պարզամիտ օբլիմիտ մը համարեն ընապան է որ մենք էլ զի- րենք չարագուշակ բնութիւն անուա- նենք:

Ի՞նչը նաև գիտենք թէ մեր Հայաս- տանի հին և նոր գաղութները խեղճ և ո- զորմէկ են իրենց չէնքերով և իրենց մէջ աւանդաւ ուսմանցներով:

Ի՞նչը նաև գիտենք մեր ուսուցիչները ըստ մեծի մասին համալի են և թերուս: Ի՞նչը նաև գիտենք թէ առաջնորդը մեծու մասամբ տգէտք են և անարժանք իրենց պաշտօնին:

Ի՞նչը հարկ կայ հինայ դասագրաց և լրագրաց՝ հեղինակութեանց վրայ խիստ քննադատութիւն ընելու, փանն զի օր աւար գէպի լաւ կրկնին անդալի կեր- սով, ինչպէս առաջնորդը՝ ուսուցիչը օր աւար կը բարեկամ, փանն զի աստի- ճանաբար ազգին ընտրողութեան կար- ղութիւնը և ճաշակը կը բարձրանայ: Կան նաև մուրթներ որ այն առնն միայն կրնան վերնալ երբ ճնշման և դե- րութեան կապուեցը լինումին:

Գ.

Ի՞նչը պարտի ընել հայը: Այն ազգը որ այս ինկած վիճակին մէջ գիտէ թէ ինչ կուզէ, և կրնէ ինչ կրնայ. այն օրը որ փնտաւոր կը գտնէ իւր պարտիքը նաև կը ճանաչէ:

ՄԵՔԵՅ:

[illegible]

